

Petrats sur il dretg de tratga

Autor(en): **Steinhauser, Aloys**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)**

Band (Jahr): **2 (1898)**

PDF erstellt am: **20.07.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-882122>

Nutzungsbedingungen

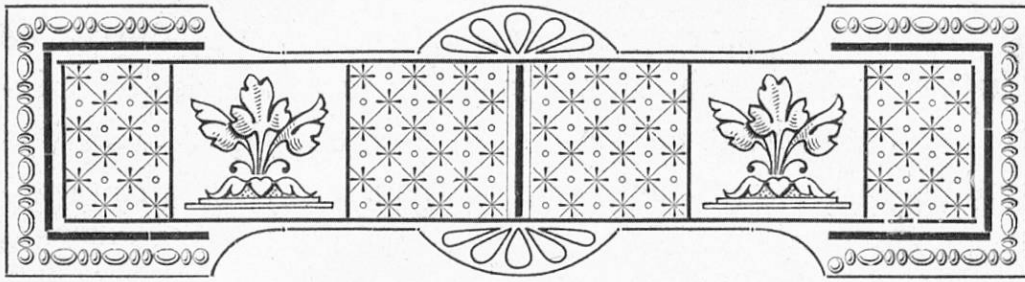
Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Pertratgs sur il dretg de tratga.

Ins sto schar ir il saung
per las aveinas! —

Vivessan nus aunc el temps davon 50 e plirs onns, sche fuss a nus il dretg, d'il qual nus lein empau plidar, buc schi jasters e non enconoschents. Aunc avon igl onn 1862, nua ch'il Grischun ha ratschert sia lescha civila, floveva e verdegava quei institut de dretg en nies entir cantun, deva bia de plidar e far, e furneva savens la chischun tier grondas, leungurusas e difficilas dispetas judiciales. E mein nus aunc empau pli anavos el temps, seregordein nus da quei, che passava el 15., 16., 17. e 18. secul, pèr lura savein nus far in'idea della gronda muntada sozuala e juridica, ch' il dretg de tratga haveva pella sozietad, pil beinstar communal, pella veta publica de quei temps. Giest quei ei èra il motiv, per tgei quei dretg ha ratschert enteifer plirs tschentanners in'aschi exacta, en tuts graus e suenter tuttas varts bein svilupada e completa definiziun. Il dretg de tratga apparteneva ad in institut d' ils pli populars d' il dretg, era nischius e haveva priu sia entira svilupaziun ord il pievel, ord la organisaziun ed il character della sozietad dil temps miez. —

Lein nus pia emprender d'enconoscher il dretg de tratga, sche stuein nus consultar las ideas e las opiniuns della sozietat en general, d'il cumin pievel, e quellas anflein nus pli ne meins ultra ellas isonzas, principalmein els uordens e statuts de nossas vischnauncas e dertgiras.

Avon de tractar il dretg de tratga en special lein nus en cuort musar, co las vischnauncas ed ils cumins ein arrivai tier lur uordens e statuts. Las vischnauncas e dertgiras ein las pradas, sillas qualas la libertad ed independenza grischuna, politica e juridica han pigliau ragisch, verdegau e flureu. Ellas vischnauncas e dertgiras mettevan e devan ils vischins dad els anora lur dretg e lur leschas. *Quei* dretg, de tschentar sez lur leschas, politicas, civilas, criminalas e de polizia, quels nobels attributs ded' ina ferma libertad han zwar nossas vischnauncas e dertgiras bucc'acquistau senza bia prighels e grondas fadigias. Ei ha duvrau tutta forza ed unitad, tutta resolutadat e perseveronza de combatter e surventscher ils inimitgs de nossa libertad.

Sco en tuttas tiaras encurevan era el Grischun, enteifer il 12. e 15. avel tschentaner, in diember de familias dominontas, sustenidas dals imperis monarchics de nos stats confinonts, principalmein dall' Austria, de suttametter ad ellas pievel e tiara, de far subdida la populaziun, per sez saver regier ed administrar. Duront ina roschada ded' onns ha il pievel de pliras vischnauncas, gie ded entiras valladas schau plischer quella administraziun e surportau il *domini feudal* q. e. il regimen tras talas pussontas, noblas familias. In' autra gruppa de vischnauncas haveva encuntercomi mantaneu sia veglia libertad ed independenza, artada dals pardavonts, ne steva sut ils dus „stifts“ religius, sut igl avat de Muster

ed igl uestg de Cuera. Quels dus caus ecclesiastics, savens en combats e dispettas cullas familias regentas, eran gia ord quella rischun buc schi adversaris alla independenza dil pievel, sco ils regenters e signurs civils, contrari encurevan els giest el pievel lur natural amitg e conaliau, per omisdus ensemen combatter il regimen feudal civil. —

Mo quei, che nus imponescha sill'entira lingia dil combat de nossas vischnauncas grischunas per lur libertad ed independenza encunter il regimen feudal enteifer 3 tschentaners, quei ei la forza de nies pievel, la nunstunctanteivla perseveronza e la ferma veglia de nossas vischnauncas ded acquistar e revindicar lur vègls dretgs cuosti ei tgei ch'ei vegli. — Nossas vischnauncas savevan pertgei ellas battevan, lur programm era clars e victoriusamein, cun bien success ein ellas idas ord il combat. — Sco resultats principals de quella victoria savein nus quintar la fondaziun dellas 3 ligias el 15. tschentaner e lura la „republica dellas 3 ligias“ culla costituziun federala de 1524. —

Cun quels datums entscheiva ina nova perioda ella historia grischuna. Suenter haver gudignau la libertad ed independenza politica, suenter haver ragischau ora ils elements dominonts feudals, settractav' ei de construir ed organisar las relaziuns internas, e *quei* saveva ussa daventar originalmein, ord il pievel, senza stuer schar prescriver e dar ordras de sur angi. Aschia se caracterisescha la perioda suandonta ella svilupaziun dil dretg grischun principalmein tras sia originalitat. Duront che la historia dil dretg grischun era en sia emprema perioda ina part de quella dil dretg franco-roman tochen 916, ed ella seconda de 919—1524 ina part dil dretg tudesc, havein nus pils tschentaners suenter 1524 ina indepen-

denta, libra, nationala svilupaziun dil dretg grischun. Ils documents, che datten a nus sclarimen sur da quei, ein giest ils uordens de vischnaunca ed ils statuts dellas dertgiras. —

Sco il desideri e la ferma voluntad ded acquistar la libertad personala han manau il pievel grischun tier sia independenza politica, aschia levan las vischnauncas era mantaner quels attributs libers, cura ch'ei settractava de seunir ina cun l'otra, de fundar las ligias e la republica rætica. Ellas han bucca dau ord damaun lur vegls dretgs, per surdar els al nief stat, allas ligias ed alla confederaziun; contrari han ei per part resalvau els per sesez, per part ein ei curdai tier allas *dertgiras* q. e. per regla pliras vischnauncas seunidas tier in cumin, cugl agen dretg de tschentar sez lur leschas civilas e criminalas. Sut quei movimen e suenten quels principis han aschia las vischnauncas e las dertgiras survigneu lur uordens e statuts.

Pellas duas ligias sut Rehanau, pella ligia della casa de Diu e pella ligia dellas dertgiras havein nus in diember de tals statuts, che contegnan in reh e varius material sur il dretg de tratga. Auter vesa ei ora ella ligia Grischa. Quella ha preu ina tut outra svilupaziun, appartenent il dretg civil, che tschellas ligias. En tschellas ligias han ils cumins, las dertgiras fundau e regulau il dretg, ei deva quasi neginas leschas civilas, che havevan vigur pell'entira ligia, ins haveva negin tribunal d'appellaz, che steva sur las outras dertgiras e tier il qual ins havess saviu instanziar suenten las sentenzias, relaschadas dallas dertgiras dils cumins. Tut auter ella ligia Grischa. Quella haveva ella dertgira federala, egl appellaz, ina dertgira, ch'era superiura a tut las outras dertgiras dils cumins, che formava la

davosa istanza sin via giudiziala per tuttas dispettas civilas de pli gronda importanza. Igl appellaz era in bien regulator ed ina ferma petga per ina giesta ed eguala judicatura. Tgei muntada la judicatura ha silla svilupaziun dil dretg sez sa mintg'in. Duront che aschia las damondas dil dretg vignevan reguladas e decididas en tshellas duas ligias tras e suenter ils singuls statuts dils cumins, havevan nus ella ligia Grischa plitost in unificaziun dil dretg civil, ina lescha centrala, statuts cun vigur pell'entira ligia, che tractaven tuttas principalas damondas dil dretg civil. Cheutras ha èra il dretg de tratga enflau ella ligia Grischa in unic, equal tractamen per tut ils cumins suenter : „Unsers grauwen puntz landsazungen dar mit sich dero ein yede gemeind und errichtung und statuten zu halten und nachzekommen, befröwen und geniessen möge, mö kosten und arbeyt vermytten bliben anno 1528.¹⁾ Las treis outras redacziuns de quels statuts en ord ils onns : B 1590 e 1617, C 1653, D 1713. Tuttas redacziuns han la versiun tudesca.

En tshellas duas ligias, nua ch'il dretg de tratga ei vegnius codificaus els singuls statuts dils cumins, ha el ina bia pli gronda variazun e el medem temps èra pli exacta destincziun. Mo da tut quels numerus statuts dellas duas ligias han mo quels dell'Engiadina bassa ed aulta la versiun romontscha.

En general, da tut ils monuments historics, da tut las fantaunas dil dretg grischun entochen da cheu publicadas havein nus mo *treis*, che tracteschan il dretg de tratga en lungatg *rætoromonsch*, e quellas ein :

¹⁾ publicai en : Rechtsquellen des Kantons Graubünden v. Wagner und Salis p. 46.

1. Trastüt civil da la honorata Dratüra Sur val Tasna 1806.¹⁾

2. Statuts, Organies, civils, matrimoniels e da Polezia dell' Engiadina aulta 1839.²⁾

3. Statuts dad omadus cumins da Fürstenau ad Ortenstein 1773.³⁾

Statuts *latins* ne *talian*s, che reguleschan il dretg de tratga ed ein publicai havein nus il sequents:

1. Statuts del comune di Bivio-Marmorera anno 1614, 1615, 1609⁴⁾.

2. Statuta civilia della dartgira de Bergaglia, latin e talian, 1554 ne 1558.⁵⁾

3. Statuta civilia et ordines della Engiadina aulta 1544.⁶⁾

4. Statuti della Comunità di Poschiavo, riformati 1757, ed ora nell' anno 1812.⁷⁾

5. Legge civile, e criminale della Valla Mesolcina 1774.⁸⁾

Tut ils auters statuts ein concepi el lungatg tudesc.⁹⁾

¹⁾ publicai: Annalas della societad Rætoromontscha, VII annada p. 1.

²⁾ publicai: Sammlung sämtlicher Statutarrechte Graubündens, Geschichtsforschende Gesellschaft p. 1.

³⁾ publicai: Annalas, X annada p. 9.

⁴⁾ publicai: Salis: Rechtsquellen Graubünden p. 149.

⁵⁾ publicai: Salis: Rechtsquellen Graubünden p. 113.

⁶⁾ publicai: Salis: Rechtsquellen Graubünden p. 21.

⁷⁾ publicai ella bibliotheca cantonala, sut Nr 50.

⁸⁾ publicai ella bibliotheca cantonala cucera 1774.

⁹⁾ Ultra da quels sura numnai statuts sesanflan aunc ellas Annalas cit. della IV annada:

Leschias criminala et civiles della vall da Müstair p. 109; della IX annada: Aschantamaints d'una hundreda vschinaunchia da Tschlarina 1609 p. 161. Mo en quels dus documents anflein

Tut quels, ella Chrestomathia publicai documents dil dretg, schi interessants ch'els en pella svilupaziun della historia dil dretg en general, sche contognen era els neginas normas sur il dretg de tratga. Mo nus volevan menzionar quels documents, sco era quels ellas Annalas, per dar ina survesta de tuttas entochen da cheu publicadas fontaunas romontschas dil dretg grischun.

Lein nus pia emprender d'enconoscher il dretg de tratga sco el era fatgs e construeus en nos statuts, sche stuein nus consultar *tuts* quels, principalmein éra ils tudeses dellas duas ligias sut Rehanau. Entochen 1838, dapi il 15. e 16. secul era per nies pievel dretg e lescha, appartenent tut las materias juridicas, sco il dretg de tratga en special, *quels* uordens e statuts, dals quals nus havein plidau. La ligia dellas dertgiras q. v. d. ils cumins de quella ligia havevan regulau il dretg de tratga en 11 singuls statuts; la ligia della casa de Diu

nus neginas stipulaziuns sur il dretg de tratga. — Augmentada ei la litteratura e collecziun dellas fontaunas dil dretg grischun vignida culla *Chrestomathia* Rætoromonscha de Dr. C. Decurtins, comparida 1896. Ils monuments historics dil dretg leu publicai ein ils sequents: Fuorma de menar il dretg suenter il criminal dretg enten il cumin da lomneza 1659 p. 80., dito suenter il dretg civil p. 84. Schentaments da Flem p. 175, Pungs criminals p. 242. Da causas da Dergira p. 282, Fuorma dil dretg criminal da Lgiont p. 286, Dreg da Malafizi p. 289, Furma de tschentar Darcküra p. 320, Statuts da Fürstenau ad Ortenstein p. 342, Tschantaments da Montogna p. 370, La Dertgira nauscha p. 439, Uordens de Tuietsch p. 507, Decrets e Statuts della Cadi p. 551, Codex Criminal p. 566. Tschentaments de Scheid p. 800. —

In diember de proverbis sur — et subsilvans sur dil dretg publicai en igl emprem faschichel dil secund volumen della *Chrestomathia* ein cun auters proverbis sur dil dretg ord l'Engiadina, Sursess e val Müstair vegni caracterisai de Dr. Decurtins en sia *Geschichte der Rätoromanischen Litteratur*, p. 232 *Rechtssprichwörter*.

dumbrava per sias dertgiras 14 status; la ligia grischha encunter comi enconoscheva per tut sias dertgiras mo *in* dretg de tratga, tschentaus en ses statuts, cun vigur pell'entira ligia. Aschi lunsch mava il dretg codificau.

Mo sper quel giugava ina gronda rolla, haveva en cert senn la principala muntada il dretg buc codincaus q.v.d. las reglas ed ils principis, che vignevan applicai suenter ils usits dil pievel. Aschia semanteneva e se svilupava il dretg da quei temps ultra els status principalmein el trafic, ella veta privata e publica, ellas isonzas dil pievel. Giest pella ligia Grischha, nua ch'ils statuts contenevan suletamein ils principis generals sur il dretg de tratga, havevan ils usits la principala muntada, vigneva fatg e dau dretg suenter las ella societad dominantas isonzas. Quellas havevan la medema valur e forsa sco la lescha scretta. —

Egl onn 1838 ha il cantun Grischun, sin fundamen dils art 26 e 31 della constituziun cantonala de 1814, ratschiert per seu entir territori *ina lescha centrala* pil dretg de tratga. En quella ha quei institut survigneu sia construcziun juridica en 19 ar., che contegnen tut ils principis dil dretg e che sesprovan era de decider las principalas damondas, entochen da cheu fetg dubiusas e difficilas. Aschia haveva nies cantun in dretg *unit* de tratga durant ils onns 1839—1862.

Suenter che gia la lescha de 1838 haveva constrenschiu fetg il dretg de tratga, cun dismetter differentas specias de quel, e cun enconoscher mo pli il dretg de tratga pils parents encunter vendas e barats ha nies dretg privat de 1862 dismets quel totalmein. Ils rests e las ruinas de quei avon temps schi impurtont institut anflein nus aunc en ar. 408 de nies codex civil. Quel enconoscha in dretg de „preferenza“ tier la cumpra,

stipulaus dallas parts e registraus el protcoll de cumpras e barats. Suenter ar. 408 de nossa lescha civila, sa il vendider *reservar* il dretg de „preferenza“ de cumpra ed acquistar cheutras il dretg, de scadin temps puspei retrer a sesez tras cumpra igl object vendiu per il prezi offerius din tierz e sut medem favoreivlas condiziuns. Quella reserva cescha culla mort de quel, che hail dretg, sch'ei glei buc expressivamein stau condizionau, che quel s'extendi sin ses artavels. Cun risguard sin beins schischonts sa era il dretg de preferenza vignir stabileus da sesez q. e. senza contemporanea vendita.

Ord il sura alegau havein nus en cuortas remarcas veu, *co* il pievel grischun ei vigneus tier in dretg independent, origin, national, *nua*, — numnadamein ellas vischnauncas e dertgiras — quel ei nischeus e sesvilupans, — *tgei documents*, — numnadamein ils uordens de vischnaunca ed ils statuts dellas dertgiras, — datan a nus il material historic pil studi e pell'enconoschientscha de nos instituts juridics, *combiars* de quels documents ein tochen da cheu vigni rimnai e publicai, e *tgei svilupaziun* historica il dretg de tratga en special ha preu.

Plidein nus el sequent principalmein dil dretg de tratga sco tal. Il *dretg de tratga ei il dretg de saver retrer a sesez in cert object alienau (vendeu, bratau, dau vi a tscheins, schengiau etc.) enteifer in cert temps, cun surprender las obligaziuns, gravezias, ch'igl εμπrem acquisitur ha giu.*

La litteratura, la scienza ha seoccupau fetg pauc cun quei dretg. Tuttas lavurs ne doctrinas che nus enconischin sur quei institut, ein bucca cumpleinas, per part total faulsas e quasi en general dependentas dalla doctrina e dal sistem *roman*. Ils jurists ord ils davos tschentanners entochen viaden miez el nies havevan

ratschiert lur educaziun sillas universitats, nua ch' il sistem roman dominava l'entira scienza juridica ed eran totalmein sclavs dellas ideas e fuormas romanas. Els enconoschevan nuot auter ch' il sistem roman e cartevan de stuer vistgir tut ils instituts, èra quels, che basavan sin tut autras relaziuns, che romanas, culla medema schablona e sforzar els tuts, schi differents sco els pudevan esser, sut il sistem omnipotent roman. *Quei*, che ha per consequenza aunc conservau a nus il dretg de tratga frescs e bucca lavagaus, ein bucca la scienza, mo bein ils statuts ed ils usits dil pievel. —

Sur dell' *entschatta* dil dretg de tratga, q. v. d. en tgei temps el ei nischius, havein nus ella litteratura las pli differentas opinius. Pil cantun Grischun resultesch' ei ord ils statuts, sco èra ord auters documents historics, principalmein ord brefs de cumpra e vendita, ch' il dretg de tratga era gia enconoschents el 12., 13. e 14. tschentaner. Da quei temps existeva il dretg de tratga sper il *dretg de consentimen* dils proxims parents. *Quei* era il dretg, suenter il qual ils proxims parents savevan retrer a sesez certs obiects alienai senza lur consentimen enteifer in cert temps (per regla 1 onn, 6 jamnas e 3 gis), mo *senza* stuer pagar al cumprader la summa de marcau e senza stuer sorprender las autras obligaziuns contractivas digl emprem acquisitur. Sco ins vesa haveva il dretg de consentimen il medem character e basava sils medems principis sco il dretg de tratga, mo culla differenza, ch' el era bia pli saraus e restringeva pli ferm la libra alienaziun. *Quei* dretg de consentimen dominava principalmein il temps miez, nua ch' il trafic, il bratar ora, vender e comprar beins schischonts, frusts e bagetgs, fuv' in' excepziun. Cura ch' il trafic carscheva, cura ch' il daner entschaveva a vignir

pli enconoschents e pli biars object, mobils ed immobils vignivan bratai ora, per quei temps era bein il dretg de consentimen in memia ferm rempar encunter il trafic general, ch'el havess pudeu semantener vinavon cun seu vegl character. Aschia ha el stueu far plaz ad in auter institut, che haveva zwar ils medems principis, mo risguardava el medem temps las midadas relaziuns, sozias ed economicas, e quei ei il dretg de tratga. Èra il dretg de tratga restringeva la libra alienaziun, mo buc en quella maniera sco il dretg de consentimen. Ded ina vart figieva el il liber trafic tonaton pusseivels. Il proprietari saveva vender ses beins. De l'autra vart schurmiava el ils interess dils proxims interessai, prevignient ad alienaziuns arbitrarias e savens cativas. Il proprietari saveva vender ses beins mo sut la gravezia, de stuer schar trer certas personas sut certas condiziuns quels object a sesez. — Il dretg de tratga ei naschius ord il dretg de consentimen e ha remplazau quel. — Duront il temps de nos statuts era il dretg de tratga en il Grischun generalmein enconoschents e savein nus datar sia *perioda florenta* ord il 15., 16. e 17. tschentaner.

Nua, en tgei relaziuns e sin tgei fundamen ha il dretg de tratga giu seu origin? Ils vegls philosophs juridics pretendevan ch'el derivi dalla legislatura romana e ch'el hagi ratschiert sia construcziun ord la scienza romana. Mo oz il di, zwar pèr en nies tschentaner han ins tonaton bandunau quella doctrina e conceden ins generalmein, ch'il dretg de tratga seigi tras a tras in institut national, basaus sils fundaments generals della scienza tedesca. Pil Grischun enconoschin nus forsa buc in institut che ei sesvilupaus schi independentamein da tuttas influenzas jastras, sco il dretg de tratga. Il dretg

de tratga ei vigneus scafeus *tras* il pievel, risguardont las relaziuns economicas e sozias de quel, ha giu sia entira svilupaziun ellas vischnauncas e dertgiras, egl pievel. —

Quei ch' appertegn sia *vigur geographica*, quei vul dir en tgei territoris el era dretg e lescha, sche havein gia veu, ch' el era raseus ora egl entir cantun, vigneva applicaus en tuttas dertgiras.

La *terminologia* de quei institut q. v. d. sut tgei num el vigneva avon, ei generalmein, sco era suenter nos status, ina differenta. Els cumins tudescs portava el il num „*Zugrecht*“. Ils statuts della ligia „Grischa“ tituleschan el „*dretg de tratga*“, trer, retrer, ils statuts dell' Engiadina „*schlubgiaschun*“, schlubgiar, slubgiar, ils statuts dellas valladas culla lingua taliana drovan il plaid „*spendrata*“ ed ils statuts, screts en latin, „*revisio et redemptio*“. —

Il spazi de nies feagl lubescha buc a nus ded intrar en pli datier silla construcziun juridica, sil sistem dil dretg de tratga. Mo per silmeins dar in'idea en tgei cass el vigneva principalmein applicaus lein nus aunc en cuort emprender d'enconoscher las differentas *spezias*, ellas qualas quei institut vigneva avon.

La principala spezia era quella suenter la quala ils proxims parents havevan il dretg, de retrer certs obiects alienai a tiarzas personas ne a parents pli alontoi dil vendider ch'els sez. — Quella spezia era la pli svilupada e la pli savens applicada. Duront ch'ella se fundava silla familia, basava in'otra silla vischnaunca ed era lezza la secund importanta spezia dil dretg de tratga.

Quei ei il dretg della vischnaunca, ne dils vischins, ne sez dil cumin, de puder trer certs obiects, situai sil territori de vischnaunca ed acquistai ded jasters.

Certs cumins, sco Tavan, Churwalden etc. enconoschen quella spezia bucca mo cul termin ordinari ded in onn, mo anzi stipuleschan quels ch'ella degi cuzar en perpeten, „aschi ditg sco cuolms e valls statten.“ Era eis ei da remarcar, che certs statuts suttamettan a quella spezia bucca mo immobilias, mo sez mobilias e ch'ei applicheschan ella visavi tuts negozis ded alienaziun (vendida, brat, donaziun, locaziun etc.).

Ina tiarza spezia ei quella, suenter la quala il propriari d'ina part de funds ne bagetgs ch'udevan avon ensemen, sa trer in'otra part de quels, ch'ei vignida alienada. —

Sper quellas treis principalas spezias havevan nossas statutas aunc il dretg feudal, q. v. d. il dretg dil vasall, dil migiur, de puder trer il prau ne il bagetg, ch'el luvrava e gudeva e che vigneva alienaus tras seu patrun. Il medem dretg steva tier al patrun, cura ch' il migiur deva giu seu frust ne bagetg ad in auter vasall. —

Nus vesein gia cheutras co generalmein il dretg de tratga era rasiaus ora e lein el sequent aunc examinar ils motivs e las rischuns de quei factum. Gia las spezias dil dretg de tratga gin a nus, *nua* el haveva sias fontaunas, en tgei circhels el vigneva principalmein applicaus e tgei fuvan ses emprems e fundamentals intents.

La familia, en emprema lingia, furneva il fundamen della principala spezia dil dretg de tratga. La familia, — gie, mo buc la familia ded oz il di, mo bein la familia dil temps miez e dils seculs pasai. La familia ha in'immensa importonza silla svilupaziun dil dretg. Ella familia viva e lavura igl individuum en emprema lingia, cheu ha el seu camp de lavur, cheu salliescha el cun autras persunas sin fundamen ded in ligiom personal e material, ella familia ston aschia las relaziuns

personalas e materialas denter ils individuums sez, sco denter els e las corporaziuns igl emprem e sil pli exact sesvilupar tier reguladas fuormas e tier regulai instituts dil dretg. In individuum ordeifer tuttas relaziuns cun auters, — las qualas el anfla principalmein ella familia, — haveva el temps vegl quasi negina muntada. Ei deva buc in dretg per el, sco individuum independent, absolut liber. Tuts ils dretgs vegls eran scafi per certs cerchels, per certas comminonzas, ch'udeván ord motivs personals ed economics naturalmein ensemen. Aschia er' ei la familia, che deva al individuum oravon tutt sia posiziun juridica e sozuala. *En* quellas comminonzas schwaneva igl individuum dil temps vegl cun sia libertat absoluta ed independenza extrema ded oz il di, e mo *tras* quellas comminonzas haveva el ina muntada juridica ed economica ella societad. Aschi lunsch fuva igl individuum personalmein ligiaus e dependents. — Mo èra, risguardond las relaziuns economics, era bucc' igl individuum, anzi puspei la familia il factor dominant. La casa formava economicamein ina unitad, era cun tutta rauba moventa e schischonta la proprietad dil patrun de casa. Quella proprietad era zwar buc ina libra, anzi restringida tras ils intends, als quals la casa generalmein surveva. — Talmein era la familia construïda el temps vegl ed el temps miez e quella familia deva all'emprema spezia dil dretg de tratg seu *fundamen*.

Gia il dretg de consentimen, pli tard il dretg de tratga havevan per *intend* la uniun, il sustenimen e la fortificaziun della familia. Patertgein nus tgei importonza ils beins stabels havevan el temps vegl pella familia, aschi bein sco objects economics, ch'èra sco empremas condiziuns per saver conservar ed acquistar biars dretgs politics, sch'eis ei tgunsch capeivel, tgei

grond interess las familias stuevan haver, che quels beins stabels restien ad ellas, en lur cerchels ed en lur proprietad. Mintga mai suenter il pin ne gron possess de beins schischonts en la familia, se drizava èra sia muntada e seu renomè politic e sozial. Cura las alienaziuns dils funds e bagetgs vignevan pli nombrusas, il trafic cun immobilias, il handletg e l'industria entschavevan a sesvilupar, igl individuum ella tgina de sia independenza a semover, muntava quei gia in prighel, ina schmanatscha pella stabilitat e pella posiziun economica dellas familias. De combatter quei movimen, de mantaner e conservar il caracter historic della familia, cun sigerar a quella ses beins de familia, *quei* eran ils principals intents de quels dus dretgs. Els corres pondevan al' opiniun cumina, allas ideas generalas sur la valur e la muntada dils beins stabels. Ins carteva che quels appartegnen en certs cerchels, portien en els sez la destinaziun de restar en quels e survir ad els. Il dretg de consentimen, sco nus havein gia veu, era pli saraus, risguardava quasi esclusivamein mo ils interess de familia. Il dretg de tratga encuntercomi quintava cullas relaziuns midadas, era in institut cun gronda savida e fina politica construeus. El risguardava ded ina vart la svilupaziun dil comers e trafic, cun lubir al proprietari d'alienar ses beins; de l'autra vart era el basaus sill'idea historica e recipeva il patratg sur la destinaziun dils beins de familia, cun fixar, che quels sappien vignir alienai mo sut la gravezia dil dretg de tratga. —

Recapitulein nus: *Il dretg de consentimen ed il dretg de tratga en lur principala spezia, han lur fontaunas ella familia. Els ein nischi ord quella e svilupai en quella. Lur intend era de conservar e fortificar la stabilitat, il caracter historic della familia.* —

La secunda spezia dil dretg de tratga ha seu origin ella *vischnaunca*. Tut quei che nus havein detg sur la familia, savein nus analogicamein pretender dalla vischnaunca. La familia era igl emprem ed il pli sarrau cerchel, la vischnaunca la seconda comminonza, ella quala igl individuum operava e sesvilupava e tras la quala el ritschaveva ses dretgs politics, sia posiziun juridica e sozuala. La unitad della vischnaunca era relativmein els temps vegls schi ferma, sco quella della familia. Ella veta publica giugava igl individuum sia rolla bucca sco persuna independenta ed absolut libra, anzi mo sco commember d'ina corporaziun publica, della vischnaunca. Ella administraziun economica, ella cultivaziun de ses beins, el comers ed el trafic steva igl individuum sut las reglas e normas de vischnaunca. Quellas restringevan en biars graus sia libertad, havevan en emprema lingia il beinstar general en egl. Ellas risguardavan ils interess e basegns dell'entira corporaziun, stipulavan da quels principis an ora, tuttina sche cheutras ils dretgs personals ed individuals vignevan constrengi nè buc. Ins viveva en in temps *sozial*, cun in spert de corporaziun ed assoziaziun e buc d'ina absoluta individualitat ed extrema independenza. Las vischnauncas eran grondas familias. Ellas stevan sut ina administraziun generala, furnevan economicamein ed juridicamein in tgierp entir, ina comminonza sarrada, zwar pintga, mo independenta, cun atgna produenziun e consumziun. Ils commembers havevan de se suttametter agl general e de sacrificar lur libertad individuala als interess comunals. — Quei era aunc in temps nua ch' il extrem egoismus, quella siarp tursagada de tutt beinstar general, haveva silmeins ella formaziun e costituziun della sozietad certs rempars. —

Seregordein nus aschia della muntada sozuala della

vischnaunca historica, de sia entira construcziun ed organisaziun, sch'ei a nus la seconda spezia dil dretg de tratga bein capeivla. Las ideas de quei temps vulevan e lubevan buc, che beins de vischnaunca vignessen alienai ord quella, pri dad ella e dai vi en mauns jasters, che havevan negin contact e negina comminonza culs vischins de vischnaunca. Da l'otra vart stuein nus bein ponderar, vulevan ins mantener il tgierp, las vischnauncas sezzas fermas, sche stuevan quei èra ils members, ils vischins esser. De schurmiar pia ils vischins de vischnaunca en lur interess, — dals quals fuva in dils pli grons ina razionala ed arrondada proprietad de beins stabels, — de fortificar els en quei possess era igl intend della secunda spezia dil dretg de tratga. —

Quella spezia dil dretg de tratga ha pia seu origin ella vischnaunca dil temps miez. Ella ei sesvilupada ellas corporaziuns publicas dellas vischnauncas. Seu intend era de conservar e sustener il princip historic della vischnaunca.

Las autras spezias dil dretg de tratga sedeclareschan da sesez. Mo en tuttas ed aschia egl entir institut dil dretg de tratga ei quell'idea fundada, de cuntentar certs u pli pins u pli gronds cerchels cun medems interess. La familia, la vischnaunca q. v. d. ils parents, ils vischins, comproprietari, patrun e migur, tut quellas persunas, che statan ina cun l'otra en certas relaziuns dependentas, deien vignir sustenidas en lur possiziun economica e politic sozuala, lur fundamen material dei vignir conservaus e fortificaus. Mo en tut quels cass vegn la persuna, il singul buc en damonda sco individuum absolut liber ed independent. Il dretg de tratga risguardescha anzi il singul subiect sco commember d'ina comminonza e pèr en quella sia qualitat de commember, pia pli ne meins ligiaus, sco individuum corporativ-

sozial eis el object dil dretg de tratga. Aschia ei il dretg de tratga tras a tras, en seu esser ed en ses elements, in institut corporativ-sozial, gie nus pretendein buc memia de gir, che l'entira historia dil dretg encónoschi buc in institut de tal character cun eguala muntada sozuala, ch'ei vigneus svilupaus e construeus schi exactamein e consequentamein sco il dretg de tratga.

Dr. Aloys Steinhauser.